Idioma muniche

L'**idioma muchiche** (o **otonabe**) ye una llingua indíxena, nel norte de Perú, dende'l puntu de vista de vista filoxenéticu ye una llingua aisllada. Magar se consideró que la llingua taba estinguida, na década de 1990 en 2009 inda s'alcontraron diez falantes.

Conteníu

Distribución

Clasificación

Descripción llingüística
- Fonoloxía
- Gramática

Referencies
- Bibliografía

Distribución

El muniche falábase básicamente na llocalidá de Muniches (o Munichis) sobre'l ríu Paranapura, asitiada a unos 16 km al oeste de Yurimaguas, nel departamentu de Loreto.[1]

Los misioneros xesuites entraron en contautu colos muniches nel sieglu XVI, cuando llegaron esistíen tres comunidaes cerca de l'actual llocalidá de Muniches, en 1661 había 320 persones na comunidá más grande, y en 1737 namái 151 en total. H. Goodall y R. Sanders, del SIL atoparon una trentena de falantes en 1948, la mayoría falantes d'edá, dientro de la comunidá tamién se falaba quechua y daqué d'español. Escontra 1976 Dagett reporta la esistencia d'unos diez falantes.

Muniche, otonabe

Faláu en	Perú
Zona	Dto. de Loreto
Falantes	10 (2009)
Familia	Llingua aisllada
Estatus oficial	
Oficial en	*Nengún país*
Reguláu por	*Nun ta reguláu*
Códigos	
ISO 639-1	*nengún*
ISO 639-3	`myr (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=myr)`

Estensión del muniche, otonabe

En 1988 quedaben inda dos falantes de muniche como llingua materna, pero viérense dende la década de 1970. La postrera falante de muniche como llingua materna, Victoria Huancho Icahuate, morrió a finales de la década de 1990, anque en Muniches queda dalguna xente que conoz unes poques frases en Muniche.

Anguaño cerca de la metá de la población de Muniches se apellida, Icahuate, un nome qu'apaez en delles fontes xesuites como'l nome d'una comunidá indíxena güei estinguida que vivía sobre'l ríu Napo (unos 230 km al norte). Esto fai presuponer que los icahuates migraron al sur ya integráronse na comunidá de los munichis siendo absorbíos por ésta.

Clasificación

La mayoría de los especialistes consideren el muniche una llingua aisllada ensin parentescu reconocible coles llingües vecines de la rexón.[2] Sicasí, dellos autores propunxeron tentativamente que formaría parte del macro-tucano.[3][4] Cabo resaltar que la mayoría d'especialistes considera que dicha clasificación ye altamente especulativa, dada la poca evidencia disponible.[5]

Tamién se señaló que los sufixos pronominales del muniche guarden cierta similaridad colos reconstruyíos pal proto-arawak (Gibson 1996:18-19), y arrexuntáronse otros posibles cognados (Jolkesky 2016:310-317). Nos últimos estadios de la llingua aprecia un cantidá substancial de préstamos léxicos procedentes del quechua, y en menor grau del español, anque la mayor parte del léxicu ye d'orixe nativu.

Descripción llingüística

Fonoloxía

La fonoloxía del muniche ye pocu conocida, los sos postreros falantes son trillingües (falando tamién quechua y español) y esisten munches incertidumes sobre'l estatus fonémico de dellos soníos. Almite grupos consonánticos a principiu de pallabra /pʧ, tp, çp/. Esisten descripciones de la llingua que difieren en detalles, M. L. Gibson trabayó na década de 1980 sobre la llingua, ente que D. Lev Michael publicó otres descripción sobre datos de hablants más distintos. Dambes descripciones difieren en dalgunos de los sos detalles, como se alcarará darréu. L'inventariu consonánticu ta formáu por:[6][7]

	Llabial	Dental	Post-alveolar	Retrofleja	Palatal	Velar	Glotal
Oclusiva sorda	p	t			c	k	ʔ
Oclusiva sonora	b	d				g	
Africada simple		(ʦ)	ʧ	(ʦ)			
Fricativa		s	(ʃ)	ʂ	ç	(x)	(h)
Aproximante	w	r, (l)			j		
Nasal	m	n			ɲ		

Los soníos ente paréntesis apaecen n'otra descripción del muniche.[7] No que sigue va emplegase la siguiente ortografía:

č = /ʧ/, *ŝ* = /ʂ/, *y* = /j/, *ñ* = /ɲ/.

El munichi ye peculiar al tener una diferencia /č/-/c/ como en:

cape 'garrote' / *čapü* 'árbol'
cuwa 'asustar' / *čura* 'bien'

Tocantes a les vocales el muniche tien cinco unidad distintives /i, y, a, o, ɯ/ (escrites usulamente *i, y, a, o, ü*),

Gramática

Nel verbu'l munichi amuesa'l comportamientu típicu d'una llingua aglutinante. Casi tola información sobre rellaciones gramaticales ta nel verbu, siendo la morfoloxía nominal relativamente simple. El verbu almite sufixos causativos:

> *stü* 'domir' / *stüsta* 'faer dormir' / *stünü* 'dormise'
> *püçena* 'saber' / *püçenasta* 'enseñar' (="faer saber")

Les marques de persona gramatical son clíticos que s'asitien tres el primer elementu léxicu que nun ye un sustantivu referencial. L'orde de les pallabres ye abondo llibre anque paez que l'orde básicu ye SVO en frases transitives y tamién ye bien común VS nes intransitives.

El plural nos nomes marcar col sufixu *-tma*:

> *káka* 'pita' - *kaká**tma*** 'pites'
> *iwü'ü* 'persona' - *iwü'ű**tma*** 'persones'
> *ça'myíntzü* 'neñu' - *ça'myintzű**tma*** 'neños'

Referencies

1. Gibson, 1996
2. Adelaar, 2004, p. 458
3. Joseph Greenberg, 1987
4. J. Greenberg y M. Ruhlen, 2007, p.
5. Ver por casu Crítiques contra la hipótesis amerindia
6. Michael Luke Gibson, 1988, p. 33
7. Lev David Michael (2009) (http://www.cabeceras.org/cap_myr_diccionariu_sep09.pdf)

Bibliografía

- Gibson, Michael Luke (1996): *El muniche: un idioma que s'escasta* (https://web.archive.org/web/20060103103756/http://www.sil.org/americas/peru/html/pubs/show_work.asp?id=596). Serie Llingüística Peruana 42. Yarinacocha: Summer Institute of Linguistics.
- Jolkesky, Marcelo (2016). *Estudo arquio-ecolinguístico das terras tropicais sul-americanes* (http://www.academia.edu/27105400/). Brasilia: UnB. PhD Dissertation.
- Michael et al. (2009) Una curtia descripción del idioma Muniche (http://www.cabeceras.org/cap_myr_gramatica_sep09.pdf)
- Michael et al. (2009) Dekyunáwa: Un diccionariu del nuesu idioma Muniche (http://www.cabeceras.org/cap_myr_diccionariu_sep09.pdf)
- Diccionariu Falante Muniche (http://muniche.swarthmore.edu/index.es.php)

Control d'autoridaes **Proyeutos Wikimedia** · Datos: Q3915654

Sacáu de «https://ast.wikipedia.org/w/index.php?title=Idioma_muniche&oldid=2959723»

La última edición d'esta páxina foi el 5 may 2020, a les 14:52.

El testu ta disponible baxo la Llicencia Creative Commons Reconocimientu/CompartirIgual 3.0; puen aplicase otres cláusules más. Llei les condiciones d'usu pa más detalles.